

HADJI MOURAD

LEO TOLSTOJ

HADJI MOURAD

Om naar huis te gaan, had ik de weg door de velden genomen. Het was hartje zomer. Het hooi was al gemaaid en men maakte zich op om de rogge te snijden. In die tijd van het jaar bloeien de bloemen in een betoverende veelvoud: rode en witte klaver, geurig en zachtbehaard; witte madeliefjes met felgele harten; gele klokjes die een prettige, kruidige geur verspreiden; lathyrus in paars en wit, hoog opklimmend langs de stengels, met hun honingzoete geur; scabiosa in geel, rood en roze; lila weegbree met een lichtroze dons en een subtiële, weldadige geur; korenbloemen, stralend blauw in de zon wanneer ze net opengaan, roodachtig blauw tegen de avond als ze beginnen te verwelken; en de tere, kortlevende bloemen van het windegras, die naar amandel geuren.

Ik had een flinke bos van al die bloemen geplukt en liep naar huis, toen ik in de greppel een schitterende paarse kaardenbol zag staan, in volle bloei – een van die kaardenbollen die wij hier ‘tataar’ noemen. De maaier snijdt ze zorgvuldig weg en als er toevallig een in het hooi terecht komt, gooit men haar er meteen uit om de handen niet te prikken. Het idee bekwam me om die tataar los te rukken en in het midden van mijn boeket te zetten. Ik daalde de greppel in, joeg een harige hommel weg die zich zacht en slaperig in een bloem had genesteld, en begon aan de plant te trekken. Maar het viel niet mee. Niet alleen prikte de stengel aan alle kanten, zelfs dwars door de zakdoek heen die ik om mijn hand had gewikkeld, maar hij was ook zo taai dat ik er bijna vijf minuten mee worstelde, vezel voor vezel scheurend. Toen ik hem eindelijk los had, hing de stengel in flarden en zag de bloem er al lang niet meer zo fris en mooi uit. Bovendien paste die ruwe, stugge plant helemaal niet bij de tere bloemen in mijn bos. Het speet me dat ik die prachtige bloem voor niets had vernield, en ik gooide hem weg. ‘Wat een kracht, wat een levenswil!’ dacht ik, terwijl ik teruggacht aan de strijd die ik had moeten voeren om hem los te krijgen. ‘Hoe fel heeft hij zich verweerd, en hoe duur heeft hij zijn leven verkocht!’

Om thuis te komen moest ik een pas omgeploegd veld met vette aarde oversteken, nadat ik de zachte helling van de stoffige weg was opgeklommen. Het veld strekte zich wijd uit, zodat ik aan alle kanten en recht vooruit alleen maar zwart omgekeerde aarde zag, keurig in regelmatige voren. Het ploegen was goed gedaan; nergens op dat hele grote stuk was nog een plantje of een sprietje gras te bekennen, alles was zwart. ‘Wat een vernietiger is de mens toch!’ dacht ik. ‘Hoeveel levende wezens, de planten nog niet eens meegerekend, rooft hij niet om zelf in leven te blijven!’ Ondanks mezelf speurde ik dat dode, zwarte veld af naar iets dat nog leefde. Voor me, rechts van de weg, stond een polletje overeind. Ik liep ernaartoe en herkende dezelfde tataar die ik vergeefs had proberen uit te rukken en waarvan ik de bloem had weggegooid. De pol bestond uit drie stengels: een ervan was half uit de grond getrokken en wat er van over was leek op een afgehakte arm; de twee andere droegen elk een bloem. Die bloemen, oorspronkelijk rood, waren nu zwartachtig. Een van de stengels was doormidden gebroken en het bovenste deel, met de besmeurde bloem eraan, hing slap naar de grond. De andere, hoewel bedekt met zwarte modder, stond nog rechtop. Je zag dat een wiel hem had neergehaald en dat hij zich daarna weer had opgericht. Het leek wel of men een deel van zijn lijf had afgesneden, zijn ingewanden had omgewoeld, een arm en een oog had uitgerukt – en toch stond hij daar nog, gaf hij niet toe aan de mens die rondom hem al zijn zusters, alle andere planten, had vernietigd.

‘Wat een kracht!’ dacht ik. ‘De mens heeft overwonnen, hij heeft miljoenen grassen vernietigd, maar deze ene heeft zich niet overgegeven!’

En toen schoot me een oud verhaal uit de Kaukasus te binnen, waarvan ik een deel zelf heb meegemaakt en het andere deel uit de mond van ooggetuigen heb gehoord; het restant heeft mijn verbeelding erbij verzonnen. Dit is het verhaal zoals het in mijn herinnering en mijn verbeelding tot stand is gekomen.

Inhoudsopgave

I	6
II	13
III	19
IV	25
V	30
VI	37
VII	43
VIII	46
IX	50
X	56
XI	61
XII	67
XIII	72
XIV	78
XV	82
XVI	95
XVII	100
XVIII	102
XIX	107
XX	114
XXI	120
XXII	124
XXIII	128
XXIV	132
XXV	137

I

Het was eind 1851. Op een koude novemberavond reed Hadji Mourad het aoul Machnet binnen, waar de geurige rook van de kiziak uit de schoorstenen opsteeg. Dit was een nog niet onderworpen Tsjetsjeens dorp, twintig werst verwijderd van de Russische bezittingen.

Het eentonige gezang van de moëddzin was net verstild. In de heldere berglucht, doordrongen van die rookgeur, klonken duidelijk door het geloei van koeien en het geblaat van schapen die zich tussen de aaneengesloten hutten verspreidden, de keelklanken van stemmen: mannen, vrouwen en kinderen die terugkeerden van de bronnen.

Deze Hadji Mourad was de naib van Sjamil, vermaard om zijn daden. Nooit verliet hij zijn kamp zonder zijn eretekenen en zonder een escorte van tientallen moeriden die om hem heen galoppeerden. Maar die avond had hij zich in een basjlik en een wollen mantel met bontkraag gehuld, waaronder zijn geweer zichtbaar was, en hij werd slechts door één moeride vergezeld. Hij deed zijn uiterste best om niet op te vallen en liet zijn donkere, levendige ogen over de gezichten glijden van de dorpelingen die hij tegenkwam.

Toen hij het midden van het aoul had bereikt, sloeg hij in plaats van de straat naar het plein te volgen links af een smal steegje in. Voor de tweede hut in dat steegje hield hij halt en keek om zich heen. Onder het afdak voor de hut was niemand te zien, maar op het dak, naast de pas met klei bepleisterde schoorstenen, lag een man in een schapevachtmantel gerold. Hadji Mourad raakte hem licht met zijn rijzweep aan en klakte met zijn tong. Uit de mantel kwam een oude man tevoorschijn, met een muts op en gekleed in een versleten, glimmend bechmet. Zijn ogen waren rood en tranend, zonder wimpers; hij knipperde om ze los te maken. Hadji Mourad groette zoals gebruikelijk: ‘Salaam aleikoem,’ en trok zijn gezichtsbedekking weg.

‘Aleikoem salaam!’ antwoordde de oude met een tandeloze glimlach, want hij herkende Hadji Mourad.

Hij richtte zich op zijn magere benen op, zocht zijn klompen die bij de schoorsteen stonden, trok ze aan, sloeg zonder haast zijn versleten mantel om en daalde achterwaarts de ladder af die tegen het dak leunde. Terwijl hij zich aankleedde en afdaalde, schudde hij steeds met zijn hoofd en zijn dunne, gerimpelde, gebruinde hals, en bewoog zijn tandeloze mond. Zodra hij beneden stond, greep hij gastvrij de teugel van Hadji Mourads paard en hield de rechter stijgbeugel vast. Maar de moeride van Hadji Mourad, een lenige, sterke kerel, sprong vlug van zijn paard en schoof de oude opzij om diens plaats in te nemen. Hadji Mourad steeg af en liep licht hinkend het afdak op. Een jongen van een jaar of vijftien kwam haastig naar buiten en staarde de reizigers aan met ogen zo zwart en glanzend als bessen.

‘Ren naar de moskee en haal je vader!’ beval de oude. Hij ging Hadji Mourad voor en opende de lichte, krakende deur van de hut.

Toen Hadji Mourad over de drempel stapte, stond hij oog in oog met een vrouw van middelbare leeftijd, mager, gekleed in een rode bechmet over een gele hemd en een blauwe broek. Ze droeg kussens in haar armen.

‘Welkom in ons huis!’ zei ze met een diepe buiging en begon de kussens tegen de voorste muur te schikken, zodat de gasten konden zitten.

‘Moge je zonen lang leven!’ antwoordde Hadji Mourad. Hij trok zijn mantel uit, hing geweer en sabel af en gaf alles aan de oude.

Die hing het geweer en de sabel voorzichtig aan een spijker naast de wapens van de huisheer, tussen twee grote, glanzende schalen die aan de zorgvuldig beschilderde, spierwitte muur hingen.

Hadji Mourad stak zijn pistool in zijn gordel, liep naar de op de grond gerangschikte kussens, vouwde zijn kleding zorgvuldig en

ging op een ervan zitten. De oude nam naast hem plaats, sloot de ogen, hief de handen met de palmen naar buiten, en Hadji Mourad deed hetzelfde. Beiden prevelden een gebed terwijl ze hun handen langs het gezicht lieten glijden tot aan het puntje van de baard.

‘Nie khabar?’ vroeg Hadji Mourad. (Wat is er nieuws?)

‘Khabar yok,’ antwoordde de oude, terwijl hij met zijn rode, doffe ogen niet naar het gezicht van Hadji Mourad keek, maar naar diens borst. ‘Ik woon meestal bij de bijenkorven. Maar vandaag ben ik gekomen om te horen hoe het met mijn zoon gaat. Hij weet het wel.’

Hadji Mourad begreep dat de oude niet wilde zeggen wat hij wist en wat hij zelf moest weten. Hij knikte licht en vroeg niet verder.

‘Geen goed nieuws,’ bromde de oude verder. ‘Zoals altijd: de haas vraagt zich af hoe hij de arenden kan verjagen, en toch vangen ze hem telkens. Vorige week hebben die Russische honden – moge de duivel ze halen! – het hooi van de mensen in Migoetsk in brand gestoken.’

De moeride van Hadji Mourad kwam geruisloos binnen en liep met stevige passen over de lemen vloer. Net als zijn heer hing hij mantel, geweer en sabel aan de spijker en hield alleen dolk en pistool bij zich.

‘Wie is dat?’ vroeg de oude aan Hadji Mourad, met een knikje naar de nieuwkomer.

‘Mijn moeride. Hij heet Eldar,’ antwoordde Hadji Mourad.

‘Goed,’ zei de oude en wees Eldar een plaats op het tapijt naast Hadji Mourad. Eldar ging zitten, benen gekruist, en keek zwijgend met zijn mooie schapenogen naar het gezicht van de oude, die verder vertelde. Hij beschreef hoe zijn zoon de vorige week twee soldaten had gevangengenomen: de ene had hij gedood, de andere naar Sjamil gestuurd.

Hadji Mourad luisterde maar half; hij keerde zich telkens naar de deur om de geluiden van buiten op te vangen. Onder het afdak klonken voetstappen; de deur kraakte en de huisheer trad binnen. Hij heette Sado, een man van een jaar of veertig, met een kleine baard, een lange neus en ogen even zwart als die van zijn zoon, zij het minder stralend. De jongen van vijftien rende achter hem aan en ging bij de deur zitten. Sado trok zijn klompen uit op de drempel, gooide zijn versleten muts naar achteren zodat zijn lang niet geschoren zwarte haar te zien kwam, en hurkte neer tegenover Hadji Mourad.

Net als de oude sloot hij de ogen, hief de handen met de palmen naar buiten, streek over zijn gezicht en begon toen pas te spreken. Hij vertelde dat Sjamil opdracht had gegeven Hadji Mourad koste wat kost levend of dood te grijpen; zijn afgezanten waren pas de vorige dag vertrokken, maar het volk durfde Sjamil niet te trotseren, dus moest men uiterst voorzichtig zijn.

‘Zolang ik leef,’ zei Sado, ‘zal niemand in mijn huis een vinger naar mijn koenak uitsteken. Maar buiten... daar moeten we goed over nadenken.’

Hadji Mourad luisterde aandachtig en knikte. Toen Sado zweeg, nam hij het woord: ‘Goed. Vandaag nog moet er een man met een brief naar de Russen. Mijn moeride kan gaan, maar hij heeft een gids nodig.’ ‘Ik stuur mijn broer Bata,’ zei Sado. ‘Roep Bata,’ beval hij zijn zoon. De jongen sprong op als een veer, zwaaide met zijn armen en rende de hut uit. Tien minuten later kwam hij terug met een Tsjetsjeen die door de zon was gelooid, gespierd en kortbenig. Hij droeg een gele tsjerkeska met rafels aan de mouwen, gescheurd aan alle kanten, en een zwarte broek die laag hing.

Hadji Mourad groette de nieuwkomer en kwam meteen ter zake: ‘Kun jij mijn moeride naar de Russen brengen?’

‘Natuurlijk,’ antwoordde Bata vrolijk. ‘Geen Tsjetsjeen die mij daarin overtreft. Een ander belooft van alles en doet niets. Bij mij gebeurt het echt.’

‘Goed,’ zei Hadji Mourad. ‘Voor je moeite krijg je drie...’ Hij toonde drie vingers.

Bata knikte dat hij het begreep, maar voegde eraan toe dat het niet om het geld ging; hij diende Hadji Mourad puur uit eerbied.

‘Tedereen in de bergen weet hoe Hadji Mourad die Russische zwijnen heeft gedood!’

‘Kom, kom,’ zei Hadji Mourad. ‘Een touw is goed als het lang is, een verhaal als het kort is.’

‘Dan zwijg ik,’ zei Bata.

‘Daar waar de Argun bij de afgrond een bocht maakt, in het bos, ligt een open plek met twee hooimijten. Ken je die?’

‘Ja, ik weet waar.’

‘Daar wachten drie vrienden van mij te paard,’ zei Hadji Mourad.

‘Aja!’ knikte Bata.

‘Vraag naar Khan-Magom. Hij weet wat er moet gebeuren en wat hij moet zeggen. Breng hem naar de Russische bevelhebber, vorst Vorontsov. Kun je dat?’

‘Ja, dat kan ik.’

‘Hem brengen en terugkeren?’

‘Ja.’

‘Breng hem dan, en kom daarna terug in het bos. Daar ben ik.’

‘Alles zal gebeuren zoals u wenst,’ zei Bata. Hij stond op, kruiste de armen over de borst, boog en ging weg.

‘Er moet ook iemand naar Tsjechi,’ zei Hadji Mourad tegen de huisheer toen Bata vertrokken was. ‘Dit moet gebeuren...’ Hij greep een knoop van zijn tsjerkeska, maar liet meteen de hand zakken en zweeg, want twee vrouwen kwamen de hut binnen. De ene was Sado’s vrouw, dezelfde magere vrouw van middelbare leeftijd die de kussens had gebracht. De andere was een heel jong meisje in rode broek en groene bechmet; op haar borst hing een soort plastron van zilveren munten. Aan het einde van haar korte, dikke, strakke zwarte vlecht, die tussen haar schouders op haar smalle rug viel, bungelde een zilveren roebel. Dezelfde zwarte bessenogen als haar vader en broer schitterden in haar jonge gezicht, dat ze probeerde ernstig te houden. Ze keek de gasten niet aan, maar haar verlegenheid was duidelijk. Sado’s vrouw droeg een lage ronde tafel met thee, boterkoeken, kaas, dun gesneden brood en honing. Het meisje bracht een waskom, een kan en handdoeken. Terwijl de vrouwen met hun rinkelende munten op zachte, soepele rode pantoffels zonder leren zool geruisloos heen en weer liepen om alles voor de gasten neer te zetten, bleven Sado en Hadji Mourad zwijgen. Eldar zat roerloos, ogen neergeslagen op zijn gekruiste benen, als een standbeeld, zolang de vrouwen in de hut waren, en ademde pas vrijuit toen het lichte geruis van hun stappen achter de deur verdween. Hadji Mourad trok een patroon uit de patroontas van zijn tsjerkeska en haalde uit de lege lus een briefje tevoorschijn.

‘Geef dit aan mijn zoon,’ zei hij, het briefje tonend.

‘Waar moet het antwoord naartoe?’ vroeg Sado.

‘Hierheen, en breng het mij.’

‘Het zal gebeuren,’ zei Sado, terwijl hij het briefje in een van zijn eigen patroontassen stak. Daarna nam hij de kan en schoof de waskom naar Hadji Mourad. Die stroopte de mouwen van zijn bechmet op tot boven de gespierde polsen van zijn witte handen en hield ze onder de heldere koude straal die Sado uit de kan schonk; toen droogde hij ze af met een schone, ruwe doek en ging

naar het eten. Eldar deed hetzelfde. Terwijl zijn gasten aten, zat Sado tegenover hen en bedankte hen voor hun komst. De jongen zat nog steeds bij de deur en keek met stralende zwarte ogen naar Hadji Mourad, glimlachend, alsof hij de woorden van zijn vader beaamde. Hadji Mourad had meer dan een dag niets gegeten, maar hij nam slechts wat brood en kaas, trok een klein mes onder zijn dolk vandaan, stak het in de honing en smeerde die op zijn brood.

‘Onze honing is heel goed, en dit jaar is er veel van,’ zei de oude, zichtbaar verheugd dat Hadji Mourad ervan nam.

‘Dank je,’ zei Hadji Mourad en schoof weg van het eten. Eldar had graag meer genomen, maar volgde zijn heer en verwijderde zich eveneens, waarna hij hem de waskom en kan aanbood. Sado wist dat hij zijn leven waagde door hen te ontvangen. Sinds de breuk tussen Sjamil en Hadji Mourad gold in heel Tsjetsjenië het verbod, op straffe des doods, om hem onderdak te geven. Hij wist dat de dorpelingen elk moment konden horen dat Hadji Mourad in zijn huis was en konden eisen dat hij hem uitleverde. Dat verontrustte Sado niet; het vervulde hem zelfs met vreugde. Voor hem was het een plicht zijn gast te beschermen, al kostte het hem het leven. En hij was trots omdat hij handelde naar zijn geweten.

‘Zolang je in mijn huis bent en mijn hoofd op mijn schouders zit,’ herhaalde hij tegen Hadji Mourad, ‘zal niemand je kwaad doen.’

Hadji Mourad sloeg zijn stralende ogen naar hem op, zag dat het waar was en zei plechtig: ‘Moge vreugde en leven je deel zijn!’ Sado zweeg, kruiste de handen op de borst ten teken van dank voor die goede woorden.

Nadat hij de luiken had gesloten en takken voor het vuur had klaargelegd, verliet de huisheer, in een bijzonder opgewekte stemming, het gastenvertrek en ging naar het deel van het huis waar zijn familie woonde. De vrouwen sliepen nog niet en spraken over de gevaarlijke gasten die die nacht onder hun dak verbleven.

II

Diezelfde nacht verlieten drie soldaten met een onderofficier de voorpostvesting Vozdvijenska, die vijftien werst van het aoul lag waar Hadji Mourad sliep, achter de poorten van Sjaghirinsk. De soldaten droegen korte schapevachtpeizen en bontmutsen, hun mantels opgerold over de schouders, en hoge laarzen die boven de knie reikten, zoals de Kaukasussoldaten ze toen droegen.

Met het geweer op de schouder marcheerden ze eerst over de weg; na een meter of vijfhonderd sloegen ze rechts af. Ze liepen nog een twintigtal passen verder, waarbij hun laarzen droge bladeren vermorzelden, en bleven staan bij een gebroken plataan waarvan de zwarte stam in het donker zichtbaar was. Daar, bij die plataan, plaatste men gewoonlijk de wacht. De heldere sterren die tijdens het lopen door de boomtoppen leken te schieten, stonden nu stil tussen de kale takken.

‘Verdommel!’ gromde onderofficier Panoff woedend. Hij rukte het lange geweer met bajonet van zijn schouder en zette het met een klik tegen de stam. De drie soldaten deden hetzelfde.

‘Het is weg! Ik ben het kwijt!’ momperde Panoff humeurig. ‘Vergeten of onderweg verloren.’

‘Wat zoek je dan?’ vroeg een van de soldaten vrolijk.

‘Mijn pijp, de duivel mag weten waar.’

‘En de steel, heb je die nog?’

‘De steel? Hier.’

‘Steek hem dan in de grond.’

‘Nee, dat doen we niet.’

‘Laat het maar aan mij over, ik regel het in een handomdraai.’

Normaal mocht de wacht niet roken, maar deze wacht was niet zo streng. Het was meer een voorpost die ervoor moest zorgen dat de bergbewoners geen kanon meer naar voren konden slepen om op de vesting te schieten, zoals ze vroeger gedaan hadden. Panoff vond het dan ook niet nodig zichzelf het genot van een pijp te ontfangen en stemde uiteindelijk in met het vrolijke voorstel van de soldaat.

Die haalde een mes uit zijn zak en begon een klein gat in de grond te graven, dat hij netjes gladstreek. Hij stopte er tabak in, zette de steel erin en de pijp was klaar. Het vuurslag vlamde op en verlichtte even het gespierde gezicht van de soldaat die op zijn buik lag. Er klonk een gesis door de steel en Panoff rook de aangename geur van tabak.

‘Klaar?’ vroeg hij terwijl de ander overeind kwam.

‘Natuurlijk.’

‘Jij bent me er een, Avdéjev! Een uitvinder, op mijn woord. Nu ik!’

Avdéjev maakte plaats voor Panoff en blies de rook uit. Panoff ging op zijn buik liggen, veegde de steel af aan zijn mouw en begon te roken. Toen hij klaar was, raakte het gesprek op gang tussen de soldaten.

‘Ze zeggen dat onze kapitein weer in de kas heeft gezeten,’ begon een van hen traag. ‘Hij heeft gegokt en verloren.’

‘Hij betaalt het terug,’ zei Panoff.

‘Vast wel. Het is een goeie officier,’ beaamde Avdéjev.

‘Ja ja,’ bromde degene die begonnen was. ‘Maar volgens mij moet de compagnie er iets van zeggen. Als hij geld heeft gepakt, moet hij zeggen hoeveel en wanneer hij het teruggeeft.’

‘De compagnie beslist wel,’ antwoordde Panoff.

‘Zeker, de compagnie zal er iets van zeggen,’ bevestigde Avdéjev.

‘We moeten haver kopen, nieuwe laarzen voor de lente, we hebben geld nodig, en als hij het heeft gepakt...’ hield de ontevredene vol.

‘De compagnie beslist,’ herhaalde Panoff. ‘Het is niet de eerste keer; hij pakt en hij betaalt terug.’

In die tijd regelden de compagnieën in de Kaukasus hun eigen zaken via gekozen mannen. Ze kregen geld van de schatkist, zes roebel vijftig kopeken per man, maar ze voedden zichzelf, plantten kool, maaiden hooi, hadden eigen wagens en waren trots op hun goed gevoerde, vette paarden. Het compagnie-geld zat in een kas waarvan de commandant de sleutel had – en het kwam vaak voor dat hij daaruit leende. Precies dat was nu gebeurd en daarover ging het gesprek.

De ontevreden soldaat, Nikitin, wilde dat men de kapitein ter verantwoording riep, maar Panoff en Avdjev vonden dat niet nodig.

Na Panoff was Nikitin aan de beurt om te roken. Hij spreidde zijn mantel onder zich uit en ging met zijn rug tegen de boom zitten. De soldaten zwegen weer. Alleen het zachte ruisen van de wind hoog in de boomtoppen was te horen. Plotseling, door dat zachte geruis heen, klonken de huilende, gillende, lachende kreten van een jakhals.

‘Ach, dat kreng! Wat een gejack!’ zei Avdjev.

‘Hij lacht je uit omdat je zo scheef kijkt,’ riep de vierde soldaat met een hoog, Klein-Russisch stemgeluid.

Weer werd het stil; alleen de wind bewoog de takken, zodat de sterren nu eens zichtbaar waren, dan weer verborgen.

‘Zeg eens, Antonitsj,’ vroeg Avdjev plotseling aan Panoff, ‘verveel jij je weleens?’

‘Wat is vervelen?’ antwoordde Panoff loom.